

Vita a népi demokratikus forradalom jellegéről

Az utóbbi évtized kutatásai a népi demokratikus átmenet számos részletproblémáját tisztázták már, az egyes népi demokratikus országokban és a Szovjetunióban sok erre vonatkozó anyag gyűlt össze. Az alapvető kérdésről, a népi demokratikus forradalom jellegéről azonban mindeddig kevés szó esett, az erre vonatkozó vizsgálatok csak most, a kutatások által feltárt anyag alapján indultak meg. Ez is oka annak, hogy napjainkban egymástól lényegesen eltérő koncepciók vannak a népi demokratikus forradalom jellegéről. Összehasonlításra, bírálatra kevés munka vállalkozott, pedig a népi demokratikus forradalom jellegének feltárását a különböző álláspontok alapos vizsgálatának kell megelőznie.

Ezért feltétlen figyelmet érdemel R. N. Bljum tanulmánya („A népi demokratikus forradalom jellegének kérdéséhez”, Trudi po filozofii, VI. sz., Tartu, 1962.), mely a nemzetközi méretekben egyre jobban növekvő anyag áttekintésére vállalkozik. Bljum a következőkben részletesen ismerteti és bírálja a nemzetközi marxista irodalomban a népi demokratikus forradalom jellegét illetően kialakult négy különböző álláspontot. Ezek 1. a népi demokratikus forradalom sem nem polgári demokratikus, sem nem szocialista, hanem a kettőt differenciálatlanul tartalmazó, teljesen új típusú „általános demokratikus” forradalom, 2. mindkettő egyszerre, de differenciálva: első szakasza a faszizmus bukásával, vagy az alapvető demokratikus átalakulások befejeződésével zárul, polgári demokratikus forradalom, s ezt követi a szocialista forradalom, 3. a népi demokratikus forradalom a szocialista forradalom egyik válfaja, kezdetől fogva szocialista feladatok, a munka-tőke ellentétének megoldására hivatott, végül 4. a népi demokratikus forradalom a polgári demokratikus forradalom új típusa.

Az első két koncepció a népi demokratikus forradalmat egyszerre tartja polgárinak és szocialistának, s csak abban különböznek egymástól, hogy az első szerint így a forradalom új típusa jött létre, míg a másik egyszerűen két forradalom összekapcsolódásáról beszél. Houška és Kara viszont a monográfiájukban („A népi demokratikus forradalom jellege”, Moszkva, 1958.) azt a felfogást fejtik ki, hogy e két koncepció egyike sem helytálló, mert egy forradalom napjainkban vagy csak polgári demokratikus vagy csak szocialista forradalom lehet, a kettő között nem lehetséges semmiféle átmenet. Nézeteiket azzal támasztják alá, hogy minden forradalomnak gazdasági tartalma van, azaz bizonyos, az alapon lévő ellentmondások törnek felszínre benne, a termelési viszonyok megváltoztatására hivatott, s mivel átmeneti termelési viszonyok nincsenek, ha a forradalom a kapitalista termelési viszonyok keretei között marad, akkor polgári demokratikus, ha áttöri ezeket, akkor szocialista. A. I. Szoboljev ellenben a könyvük fenti orosznyelvű kiadásához írt előszavában — a második két koncepció létjogosultságát tagadva — sematikusnak nevezi felfogásukat, s vele nagyjában egyező álláspontot foglal el F. T. Konsztantyinov is.

Az általános demokratikus forradalom koncepcióját — az első álláspontra helyezkedve — legkövetkezetesebben éppen Konsztantyinov fejt ki („A Szovjetunió és a népi demokrácia országai”, Moszkva, 1957. 47. o.). Szerinte a népi demokratikus forradalom kezdetől fogva túllép a polgári demokratikus forradalom keretein, az új történelmi feltételek között egy teljesen új típusú forradalom bontakozik ki, melynek feladatai egyrészt még egybeesnek a polgári demokratikus forradalom feladataival, másrészt azonban már tartalmazzák a szocialista forradalom feladatait is. Konsztantyinovot sokan bírálták, a többi között Bystrina („Népi demokrácia Csehszlovákiában”, Moszkva, 1961.) és A. M. Kovaljov („A népi demokratikus forradalom jellegének kérdéséhez”, Vesznyik MGU, 1961/4. sz.), akik a forradalom gazdasági tartalmával kapcsolatos — az első két koncepció helyességét tagadó — érvelést szegezték szembe az „általános” demokratikus forradalom koncepciójával.

Bljum Kovaljovhoz és Bystřinához csatlakozik Konsztańtinovval és Szoboljevvel szemben. Elismeri ugyan Szoboljev azon kritikájának jogosultságát, hogy Houška és Kara könyvében a polgári demokratikus forradalom feladatai leegyszerűsödnek, leszűkülnek az antifeudális célkitűzésekre, s elfogadja, hogy az így értelmezett polgári demokratikus forradalom nem tud átnőni szocialista forradalomba. Szoboljev álláspontját s az „általános” demokratikus forradalom koncepcióját azonban elveti, hivatkozik a két forradalom összefonódásának lenini tételére (lásd Lenin Vál. Műv. I. Szikra, 1954. 618. o.), mely szerint a polgári demokratikus forradalom megtelik szocialista elemekkel, s így megy át a szocialista forradalomba. Továbbá szerinte nem helyes a marxista irodalomban elterjedt különbségtétel a demokratikus és a polgári jelző között, a demokratikus átalakulások éppen abban különböznek a szocialistáktól, hogy megmaradnak a polgári demokrácia keretei között. Harmadszor azt állítja, hogy a polgári és a kapitalista fogalmak nem azonosak, van „demokratikus burzsoázia” is, a parasztság. A parasztság demokratikus mozgalmi túllépik a kapitalista kereteket, de a forradalom attól még polgári demokratikus forradalom marad. Bljum szerint tehát a népi demokratikus forradalom nem általános demokratikus forradalom, hanem — mivel alapvetően demokratikus feladatai vannak — polgári demokratikus forradalom, bár az összefonódásból következően lehetnek szocialista feladatai is, s túllépheti a kapitalista kereteket. Ez utóbbi megjegyzése azonban nyilván ellentmond a forradalmak gazdasági tartalmáról mondottaknak, amit pedig — Houška és Kara álláspontjának helyeslésével — maga is vallott.

A második csoportba Bljum a legkülönbözőbb felfogásokat sorolja, megemlíti itt is Szoboljev és Konsztańtinov nevét, akik mint ismeretes az első szakaszt, illetve az egész forradalmat „általános” demokratikusnak tartják, másrészt Kretovot („A szocializmusba való átmenet általános törvényszerűségei és megjelenésük sajátosságai a különböző országokban” Moszkva, 1960. c. kötetben: „A hatalom proletariátus által való megragadása legáltalánosabb törvényszerűségeinek kérdéséhez”), aki szerint a népi demokratikus forradalom csak a polgári demokratikus forradalom befejezése után kezdődik, végül „Az európai népi demokráciákról” című monográfia szerzőit, valamint L. N. Nyezsint és A. I. Puskast („A magyar nép harca a proletárdiktatúra kivívásáért, és a népi demokratikus rend megerősítéséért (1944—48)”, Moszkva, 1961.), továbbá Szabó Bálintot („A felszabadulás utáni forradalmi átalakulás jellege és szakaszai hazánkban”, Párttörténeti Közlemények, 1960/1—2. sz.), akik a polgári demokratikus forradalom szakaszát rövidnek tartják, s utána a szocialista forradalomba való ugrásról, átnövésről beszélnek. Bljum nagyon helyesen rámutat ezeknek a koncepcióknak arra az alapvető hibájára, hogy nem adják meg az egyik szakaszból a másikba való átmenetnek a feltételeit. Bljum, aki maga is a negyedik — a népi demokratikus forradalmat polgárivá korlátozó — felfogást vallja, kénytelen arra utalni, hogy az így értelmezett polgári demokratikus forradalom nem magyarázza az átnövést a szocialista forradalomba, az ugrás érthetetlen, indokolatlan. A harmadik koncepciót — melynek csak néhány képviselőjét, például G. P. Pusevet említi meg — elemezve Bljum rámutat arra, hogy ezt a felfogást a képviselői kétféleképpen szokták alátámasztani. Egyrészt úgy látják, hogy a polgári demokratikus forradalom feladatai kimerülnek az antifeudális célkitűzésekben, s ezért szerintük ott, ahol nincsenek feudális maradványok, nem is lehet polgári demokratikus forradalom, ahol pedig még vannak, ott ez gyorsan lezajlik, a népi demokratikus forradalom csak ezután kezdődik, s így tisztán szocialista forradalom. A másik érvelés szerint a népi demokratikus forradalom azt az egységes forradalmi folyamatot jelenti, mely a fasizmusból a szocializmusba vezet, ezért kezdetben vannak nem szocialista feladatai is. De kezdettől fogva a munka és tőke ellentéte a döntő, ez szabja meg a többi feladat megoldását is, ezért a forradalom szocialista forradalom, bár csak későbbi szakaszában valósít meg kifejezetten szocialista feladatokat.

Bljum az első érvelést könnyen meg tudja cáfolni, rámutatva arra, hogy itt is a népi demokratikus forradalom polgárivá szűkített felfogásáról van szó, a második érvelést pedig visszavezeti az elsőre. Ezután azt az állítást kockáztatja meg, hogy a szocialista forradalomról csak a proletárdiktatúra kivívása után lehet beszélni, a proletárdiktatúra kivívását megelőző szakasz nem tartozik a szocialista forradalomhoz. Holott a nemzetközi marxista irodalomban a szocialista forradalom kategóriáját arra a szakaszra értelmezik, amelyben megindul a burzsoázia és a proletariátus közötti közvetlen harc a hatalomért, a fent említett szerzők is így használják a szocialista forradalom fogalmát.

Bljum ezután rátér a negyedik álláspontnak, saját felfogásának az ismertetésére.

Álláspontját a következőképpen fejti ki: a szocializmusba való átmenetnek szerinte két útja van. Az egyik a közvetlen, amely a forradalmi helyzetből átmenet nélkül vezet a proletárdiktatúrához. Ilyen szocialista forradalom azonban nincs és nem is lehetséges, mert bár a szocializmusra való átmenetnek valóban vannak közvetlenebb útjai, de átme-

neti szakasznak feltétlenül lennie kell, nem is beszélve a proletárdiktatúrát megelőző harc szakaszáról — amelyet Bljum nem tart szocialista forradalomnak.

A másik, a közvetett utat tekintve a népi demokratikus útnak, mely a polgári demokratikus forradalomon keresztül vezet a szocializmushoz. Holott nyilvánvaló, hogy a szocialista forradalmat a szocializmusra való átmenet *valamennyi* formájánál demokratikus szakasz előzi meg. S ezek az átmenetek a demokratikus szakaszok eltérő jellege szerint különböznek is egymástól. A szovjet útnál pl. még lehet polgári demokratikus forradalomról beszélni; az első, demokratikus szakaszban a hatalom lényegében megmarad a burzsoázia kezén, az átmenet két szakasza élesen elválik egymástól. A népi demokratikus útnál azonban a demokratikus szakaszban nem burzsoá, hanem munkás-paraszt demokratikus diktatúra van, a fejlődés fokozatos, a szakaszok egybefonódnak, a munkásosztály kezdettől fogva részesedik a hatalomban, s így nem lehet polgári demokratikus forradalomról beszélni az első szakasszal kapcsolatban sem. (Erre a kérdésre, a demokratikus szakasz jellegének kérdésére még visszatérünk.)

Bljum tanulmányának elemzése után megkíséreljük kifejtetni saját álláspontunkat a népi demokratikus forradalom jellegéről, előre bocsátva, hogy véleményünk Konsztantyinov és Szoboljev felfogásához áll legközelebb.

Szerintünk a népi demokratikus forradalom jellegének megállapításánál abból kell kiindulnunk, hogy a népi demokratikus forradalom az egész forradalmi folyamatot magában foglalja, mely a demokratikus átalakulással kezdődően a szocializmusig vezet. Ez látszólag magától értetődő, s széles körben elfogadott értelmezés, de a fenti álláspontok elemzése azt mutatta: a legtöbben ott tévednek, hogy a népi demokratikus forradalmat annak csak egy szakaszára értelmezik — miként maga Bljum is —, vagy az egyik szakasz sajátosságait kiterjesztik a másikra, illetve az egyik szakaszt jelentéktelenné rövidítik. Népi demokratikus forradalom tehát azt az egységes forradalmi folyamatot kell értenünk, mely a különböző forradalmakat mint szakaszokat tartalmazza, s így a szocializmusra való átmenet közvetett formáját alkotja, a népi demokratikus forradalom fogalma tehát a népi demokratikus átmenet szinonimájaként használható.

A népi demokratikus forradalom kétszakaszos, szakaszai azonban nem választhatók el élesen egymástól, összefonódnak. A forradalom kétszakaszosságát szükségessé teszi egyrészt az, hogy számos demokratikus feladat vár még megoldásra, s csak következetes végrehajtásuk után tűzhetők napirendre a szocialista forradalom feladatai, másrészt, hogy a munkás-paraszt demokratikus diktatúra még nem proletárdiktatúra, és először antifasiszta diktatúra formáját ölti, melyben részt vesznek a népfront összes pártjai, tehát koalíció van hatalmon. Harmadszor: kezdetben a szocialista forradalom szubjektív feltételei még nem alakultak ki, csak a demokratikus forradalom szubjektív feltételei.

Ha viszont a népi demokratikus forradalom kétszakaszos, akkor a népi demokratikus forradalom jellegének megállapításához két alapvető feladatot kell megoldanunk: tisztázni kell a forradalom szakaszainak problémáját és az átnövés kérdését. Vajon polgári demokratikus forradalom-e a népi demokratikus forradalom demokratikus szakasza, s valóban csak polgári és csak szocialista forradalom létezik?

Szoboljev ezt a felfogást sematikusnak nevezte, s szerintünk jogosan. A történelem már a népi demokratikus forradalom előtt is az átmeneti típusok egész sorát bontakoztatta ki, itt egyrészt a késői polgári demokratikus forradalmak egyes példáira, elsősorban az 1905-ös orosz forradalomra, másrészt a nemzeti felszabadító mozgalmaknak azokra a változataira kell utalnunk, melyek újdemokratikus forradalom formáját öltötték, s ilyen maga az „általános” demokratikus forradalom is. (Újdemokratikus forradalomnak nevezzük — mint ismeretes — a XX. sz. első felének ázsiai demokratikus forradalmait, melyekben széles nemzeti egységfront jön létre a földbirtokosok és a komprádor burzsoázia ellen; az antifeudális és antiimperialista feladatok összefonódnak, és nemzeti felszabadító mozgalom révén oldódnak meg.) Ezek már nem tisztán polgári demokratikus forradalmak, de még nem szocialisták, bár különböző átmeneteken, fokozatokon keresztül elvezetnek a szocializmusba. Így nőttek át az újdemokratikus forradalmak a szocialista forradalomba Ázsiában, az „általános” demokratikus forradalmak pedig Európában. Az ázsiai „népi demokratikus” forradalmakat az különbözteti meg tehát a kelet-európaiaktól, hogy előzményük újdemokratikus forradalom, nem pedig „általános” demokratikus és az átmenet sokkal hosszabb, fokozatosabb.

Az átmeneti típusok egyik jellemzője, hogy kitérnek a polgári társadalom keretei közül, megvalósítanak olyan intézkedéseket is, melyek nem illeszthetők bele a polgári társadalom rendjébe, azaz radikalizmusuknál fogva előre lépnek a proletárdemokráciák felé. Ennek a kitörésnek, vagy „túlszaladásnak” — ahogy Dimitrov nevezi — (lásd „Bulgária a szocializmus útján”, Szikra, 1949. 64. o.) a mértéke attól függ, hogy milyen

fejlettek az objektív és a szubjektív feltételek. Mivel a forradalom jellegét az általa végrehajtott átalakítások szabják meg, így ezek a forradalmak már nem tekinthetők tisztán polgári demokratikus forradalmaknak.

Az átmeneti típusok másik jellemzője, hogy a forradalom hegemonja már nem a burzsoázia, hanem a munkásosztály, mely létrehozza a saját hatalmi szerveit.

Mindezeket az átmeneti típus legfejlettebb formájára, az „általános” demokratikus forradalomra konkretizálva, látnunk kell, hogy ez a túlszaladás olyan mértékű, hogy már a forradalom elején szétteri a polgári demokrácia kereteit, tökéletesen intézkedéseket valósít meg, agrárreformot hajt végre, a munkás-paraszti demokratikus diktatúrát juttatja hatalomra, azaz a hatalomban kezdettől fogva részesedik a munkásosztály, s vezető ereje a kommunista párt, sőt több helyen csaknem kizárólagos befolyást szerez a hatalomban. Ezt a forradalmat semmiképpen sem lehet polgári demokratikusnak nevezni, bár nem tartjuk helyesnek az „általános” demokratikus forradalom kategóriáját sem. Ennek az átmeneti típusnak a jelölésére alakult ki annak idején a népi demokratikus forradalom kategóriája, de később ezt a fogalmat az egész forradalmi folyamatra átvitték, s így elvesztette eredeti jelentését. Ezért a forradalom első, demokratikus szakaszának megjelölésére a „népi” demokratikus forradalom kifejezést használjuk. A „népi” demokratikus forradalom ugyanakkor döntően demokratikus feladatokat valósít meg, olyanokat, melyek még polgári demokratikus forradalom feladatai is lehetnének, maga még nem szocialista forradalom, csak megtisztítja az utat a szocialista forradalom előtt azzal, hogy szétteri a polgári demokrácia kereteit, s így megteremtődik a lehetősége annak, hogy átfeljődjék szocialista forradalomba, amit az összefonódás is elősegít.

A „népi” demokratikus forradalom, mely sem nem polgári, sem nem szocialista forradalom, hanem átmeneti típus, az újdemokratikus forradalom vonásait fejlesztette tovább. Már meglete is cáfolata annak a sematikus tételnek, hogy napjainkban vagy csak polgári vagy csak szocialista forradalom lehetséges. A teljes cáfolat céljából azonban meg kell válaszolnunk a koncepció védelmezőinek alapvető érvére, a forradalmak gazdasági tartalmának kérdésére. Bljum említi, hogy a demokratikus szakasz nem semmisíti meg a magántulajdont, a kizsákmányolást, ezért megmarad a kapitalista viszonyok keretein belül. Az igaz, hogy a kizsákmányolást nem szünteti meg, de korlátozza, keretek közé szorítja, éppen ebben van átmeneti jellege. Az állami beavatkozás felülről és a munkásellenőrzés alulról a kizsákmányolás formáit megváltoztatják, tompítják, „kikezdi” a kapitalizmust, s ezt az átmeneti jellegét még jobban kidomborítják az államosítások, melyek eredményeképpen a munkásosztály hatalomban való részesedése miatt nem államkapitalista szektor jön létre, de ugyanakkor a hatalom koalíciós jellege miatt még szocialista szektor sem. Így a termelési viszonyok nem tisztán kapitalista termelési viszonyok, hanem átmenetiek, a kapitalista termelési viszonyok felváltása szocialista termelési viszonyokkal nem egy csapásra történik, hanem fokozatosan. Ezek az átmeneti, termelési viszonyok alkotják a „népi” demokratikus forradalom gazdasági tartalmát, így lesz a „népi” demokratikus forradalom maga is átmeneti típus.

Az „általános” demokratikus forradalom szoboljevi és konsztantyinovi koncepcióját azonban teljesen mégsem fogadhatjuk el, nemcsak terminológialag, hanem tartalmilag sem, mert eszerint a forradalom első, demokratikus szakaszának vonásai lennének érvényesek az egész forradalmi folyamatra, így pedig a szocialista forradalomra való átmenet elsikkad, magyarázat nélkül marad. A népi demokratikus forradalom nem a maga egészében „általános” demokratikus forradalom, ez az előbbinek csak első szakasza. A fentiek alapján viszont a népi demokratikus forradalom két szakasza közötti átmenet is érthetővé válik. Ha ugyanis a két szakaszt — mint polgári demokratikus és szocialista forradalmat — egymástól mereven elválasztottnak tételezzük fel, akkor az ugrás indokolatlannak látszik, s ezt Bljum és a többiek maguk is érzik. Ezért Bljum igyekszik a polgári demokratikus forradalmat olyan tartalommal megtölteni, mely lehetővé teszi a szocialista forradalom felé való fejlődését, s annak befejeződésével az ugrást. Beszél a két szakasz összefonódásáról, az antiimperialista feladatok megjelenéséről, a munkásosztály vezető szerepéről, csak a végső következtetést nem vonja le, azt ti., hogy emiatt ez a szakasz már nem is polgári demokratikus forradalom, hanem átmeneti forma, azaz „népi” demokratikus forradalom. Valójában a két szakasz közti folytonosságot az biztosítja, hogy kezdetől fogva a munkásosztály a forradalom hegemonja, s a „népi” demokratikus szakaszban a demokratikus célkitűzések következetes megoldása révén egyre közelebb jut a szocialista forradalom perspektívájához. A forradalom már az első szakaszban szétteri a polgári demokrácia kereteit, megjelennek szocialista feladatok is (összefonódás), de a harc még a demokratikus feladatok megoldásáért folyik; a munkásosztálynak a demokratizálásért vívott harcban

létrehozott egységét és osztályszövetségét a parasztsággal és a középrétegekkel meg kell szilárdítani és a szocializálásért vívott harc szövetségévé kell tennie, csak ezután tűzheti napirendre a proletárdiktatúra kivívását. Így fejlődik át fokozatosan a forradalom az egyre radikálisabb intézkedések révén szocialista forradalomba, s a forradalmi folyamat végén létrejön a proletariátus „tisztá” diktatúrája.

Meg kell említenünk a Bljum álláspontjával szöges ellentétben álló — harmadik — koncepciót is, mely szerint a népi demokratikus forradalom kezdettől fogva szocialista forradalom. Bljum cáfolatát ezzel a koncepcióval kapcsolatban hiányosnak érezzük. A magunk részéről abban látjuk e felfogás hibáját, hogy bár a munka—tőke ellentéte kezdettől fogva napirenden van, a forradalom demokratikus szakaszában a munkásosztály és a burzsoázia erői a demokratikus feladatok következetes megoldása miatt ütköznek össze, s nem a proletárdiktatúra kérdésében. 1945-ben a népi demokrácia országaiban nem a proletárdiktatúra kivívása volt a közvetlen feladat, hanem a demokratizálás. Csak a demokratikus forradalom végrehajtása után — miután a proletariátus a szocialista forradalom végrehajtására maga mögé tömörítette a dolgozó osztályokat, azaz nemcsak a demokratikus forradalom, hanem a szocialista forradalom szubjektív feltételei is kialakultak — kerülhettek napirendre a szocialista forradalom kérdései. Így a népi demokratikus forradalom sem lehet kezdettől fogva szocialista forradalom, ezt az „népi” demokratikus forradalom, azaz egy demokratikus szakasz meg kell előzze.

Azt a felfogást, mely a népi demokratikus forradalmat kezdettől fogva szocialista forradalomnak minősíti, Bljum felszínesen és hiányosan ismerteti. Nem említi például a bolgár történészek álláspontját, pedig ők képviselik ezt a koncepciót a legkövetkezetesebben. Ezzel kapcsolatban egyik legjelentősebb állásfoglalásuk oroszul is megjelent (P. Popov: „A proletárdiktatúra felállításának, fejlődése Bulgáriában”, Moszkva, 1960.), s erre feltétlenül ki kellett volna térnie. A cseh történészek részéről is jelentkeznek ilyen állásfoglalások, itt Bystřina nevét kell megemlítenünk.

Vajon mi az oka annak, hogy a történészek egyik csoportja hajlamos a népi demokratikus forradalmat polgári demokratikus forradalomnak tekinteni, a másik csoportja viszont kezdettől fogva szocialista forradalomnak?

A kelet-európai népi demokratikus forradalomnak két formája különböztethető meg, az egyiket közép-kelet-európainak, a másikat balkáninak nevezhetnénk. Az előbbihez Csehszlovákia, Lengyelország, Románia és Magyarország tartozik, az utóbbihoz Jugoszlávia, Bulgária, Albánia és Görögország (itt a külső feltételek miatt a forradalom elbukott). A népi demokratikus forradalom különböző formáiban az eltérő történelmi utak következményei összegeződnek, a formák különbségeinek okát tehát a történelmi előzményekben kell keresnünk. A balkáni államok későn lettek önállóak a több évszázados török elnyomás után, saját uralkodó osztályuk, burzsoáziájuk gyenge volt. A feudális maradványok viszonylag kevésbé jelentősek, harcos kisparasztság van, a munkásmozgalom egységesebb, a szociáldemokráciának alig van befolyása, már a két világháború közötti időszakban is a kommunista párt a munkásosztály és a forradalmi megmozdulások vezető ereje. A balkáni országok a kommunista pártok által vezetett partizánháború révén vettek részt saját felszabadításukban, az ellenállási mozgalom egységes, a kommunista pártok maguk mögé tudják tömöríteni a lakosság széles tömegeit, s a létrejövő új hatalomban majdnem kizárólagos befolyással rendelkeznek. A demokratikus szakasz itt rövidebb, a munkás-paraszt demokratikus diktatúra radikálisabb, ez kölcsönzi azt a látszatot, mintha a forradalom kezdettől fogva szocialista forradalom lenne. Nem véletlen tehát, hogy a Bljum-féle csoportosítás szerinti harmadik koncepció elsősorban a bolgár történészeknél jelentkezik, akik saját országuk fejlődéséből igyekeznek általánosítani és a forradalom jellegét megállapítani.

A közép-kelet-európai formánál döntő jelentőségű, hogy ezek az országok sokkal hamarabb elindultak a nemzetté válás útján, nemzeti függetlenségüket vagy legalábbis a különállás valamilyen formáját megőrizték. Ennek következtében a belső osztályellentétek jobban kifejlődhettek, saját uralkodó osztályuk alakult ki, melyben összekapcsolódott a finánc-tőke a nagybirtokos arisztokráciával. A feudális maradványok jelentősek, ugyanakkor a paraszttömegnek kevésbé harcos, kevésbé radikális. Iparuk fejlettebb volt, megjelent a munkásarisztokrácia, s a szociáldemokrata pártok komoly befolyással rendelkeztek a munkásmozgalomban. A fasizmusnak ezekben az országokban erős belső támasza volt, az ellenállás viszont megoszlott, jobb- és balszárnya élesen szemben állt egymással (lásd pl. Lengyelország). Az ellenállási mozgalom Kelet-Európának ebben a részében nem fejlődik át általános partizánháborúvá, s ha van is partizánharc, az sokkal kisebb tömegeket mozgat meg. A forradalom fejlődésében a demokratikus szakasz hosszabb, a két szakasz jobban elkülöníthető egymástól, a harc elkeseredettebb, elnyújtottabb. Éppen azért, akik a közép-kelet-európai út vizsgálatából indulnak ki, és ebből

általánosítanak (ide tartozik Bljum is), hajlamosabbak az ellenkező végletbe esni, s a népi demokratikus forradalmat polgári demokratikus forradalomnak tekinteni, amelyet egy szocialista forradalom követ.

Összefoglalva a fentieket: szerintünk az az álláspont fogadható el, mely népi demokratikus forradalmon az átmenet egészét érti, a demokratikus átalakuláson keresztül a szocializmusba átvezető forradalmi folyamatot. Az átmenetnek két szakasza van, az első demokratikus szakasz „népi” demokratikus forradalom, mely már első szakaszában a megváltozott történelmi feltételek között túllépi a polgári demokrácia kereteit, s ebből a szakaszból fokozatos fejlődés révén megtörténik az átnövés a szocialista forradalomba. A népi demokratikus átmenet tehát a szocializmusba való átmenetnek egyik típusa, de nem típusa a szocialista forradalomnak, mert tartalmaz nem szocialista szakaszt is, kezdetben még nem ölt szocialista jelleget, csak a „népi” demokratikus szakaszon keresztül jut el a szocialista feladatok megoldásához. A forradalmi folyamat egységét a proletariátus vezető szerepe biztosítja, az átnövést pedig a két szakasz összefonódása és a demokratikus átalakulás radikális végrehajtása teszi lehetővé.

Ágh Attila